

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

В. Зеленецький, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України

Проблеми формування сукупності доказів у процесі провадження в кримінальній справі

1. Поняття сукупності доказів у кримінальному процесі. Чинне законодавство цілком певно говорить про сукупність доказів як про найбільш важливу умову ухвалення обґрунтованого рішення у справі (ст. 65 КПК), і багато авторів оперують цією термінологією у своїх дослідженнях. Однак дотепер ще не з'ясовано до кінця саме поняття сукупності доказів, не наведено її класифікації. Уявляється, що високий рівень розвитку кримінально-процесуальної теорії, зокрема теорії доказів у кримінальному процесі, дозволяє вже зараз задовільно вирішити цю проблему.

Відомо, що докази як фактичні дані містять у собі інформацію про факти, що підлягають доказуванню, які об'єктивно існують чи існували в реальній дійсності і які необхідно встановити по кожній кримінальній справі. Оскільки ж усі явища об'єктивної дійсності, у тому числі факти, що входять до предмета доказування, перебувають у певному зв'язку і взаємозумовленості, то й докази, за допомогою яких ці факти встановлюються, відображаючи їх взаємозумовленість, перебувають у певному зв'язку не тільки з фактами, що входять до предмета доказування, а й між собою.

У кримінальному процесі це положення втілюється в понятті відносності доказів, яке виражає ту об'єктивну властивість фактичних даних, що обумовлює зв'язок доказів з тими фактами, встановлення яких необхідне для повного, всебічного і правильного вирішення конкретної кримінальної справи¹. За своїм характером взаємозв'язок доказів може бути різним, і навряд чи мож-

¹ Див.: Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть Особенная. — М., 1966. — С. 282.

на описати все їх розмаїття, оскільки невичерпна специфіка їх співвідношення з предметом доказування, між собою і з тими чинниками, що їх породжують.

Втім, незалежно від характеру цього взаємозв'язку безперечно те, що всі докази перебувають у певному поєднанні, взаємовідношенні, що і дозволяє з'ясувати: чи доведено шукані в справі факти і чи варто далі продовжувати процес їх виявлення, закріплення, перевірки та оцінювання.

Видається, що поняття, яке відображає певне поєднання і взаємозв'язок добутих у справі доказів, має істотне теоретичне і практичне значення. Специфіку взаємозв'язку і взаємозалежності встановлених у кримінальному процесі доказів, зростання їх доказових можливостей, що дозволило дійти певних висновків у справі, слід позначати поняттям «сукупність доказів».

Під сукупністю в українській мові розуміється «неподільна єдність чого-небудь; загальна кількість, сума чогось; комплекс»¹. У такому розумінні термін «сукупність» цілком застосовний і для позначення взаємозалежних між собою доказів, установлених у процесі розслідування чи судовому розгляді конкретної кримінальної справи. При цьому слід зазначити, що саме сукупність зібраних і досліджених у кримінальній справі доказів є не тільки об'єктивною, а й достатньою основою їх правильної оцінки в кримінальному процесі.

В. Арсен'єв справедливо підкреслював, що «не окремий доказ є підставою для висновків судово-слідчих органів про фактичні обставини справи, а саме сукупність, система доказів, у якій останні взаємозалежні між собою і з фактами, що підлягають установленню. Така система — надійна гарантія достовірності складових її окремих доказів, оскільки недостовірні докази найчастіше виступають ізольовано або утворюють випадковий збіг, що завжди може бути встановлено при ретельному дослідженні справи»².

Таким чином, кожне рішення слідчого, прокурора і суду має ґрунтуватися на наявній у справі сукупності доказів. При цьому під сукупністю доказів слід розуміти особливим чином організоване об'єднання всієї множини, відносних і допустимих до кримінальної справи фактичних даних, які утворюють у своїй єдності їх

¹ Новий словник української мови: У 4 т. / Укладачі В. Яременко, О. Г. Сліпущо. — К., 1998. — Т. 4. — С. 450.

² Арсен'єв В. Д. Доказывание фактических обстоятельств дела в советском уголовном процессе: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 1967. — С. 11—12.

цілісну і стабільну систему, що забезпечує адекватне (дійсне) відображення всіх елементів предмета доказування, прийняття законних і обґрунтованих рішень у кримінальній справі.

Саме в такому сенсі слід розуміти сукупність доказів, про яку говорить законодавець (ст. 65 КПК), зобов'язуючи особу, що провадить дізнання, слідчого, прокурора і суд здійснити їх оцінку за внутрішнім переконанням, заснованим на всебічному, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності.

2. Правові основи формування сукупності доказів у кримінальному процесі відображають ту правову регламентацію основних його положень, що міститься в чинному кримінально-процесуальному законодавстві. Вихідною нормою такого регулювання є ст. 22 КПК, відповідно до якої прокурор, слідчий та особа, яка провадить дізнання, зобов'язані вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи. Перелік останніх регламентовано ст. 64 КПК у вигляді обставин, що підлягають доказуванню. Закон відносить до них:

1) подію злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);

2) винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;

3) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують або обтяжують покарання;

4) характер і розмір шкоди, завданої злочинцем, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння.

Крім того, відповідно до ст. 23 КПК доказуванню підлягають причини та умови, які сприяли вчиненню злочину. Як видно, до предмета доказування у кримінальній справі входить цілком певна множина взаємозалежних обставин, які у своїй єдності утворюють їх цілісну сукупність, що підлягає встановленню у кожній кримінальній справі при провадженні дізнання, досудового слідства та їх судового розгляду.

Відповідно до ст. 65 КПК зазначеної мети може бути досягнуто шляхом доказування, тобто в ході виявлення, закріплення, перевірки та оцінки доказів, що належать до цієї справи.

Якщо враховувати, що необхідні для встановлення істини фактичні дані може бути одержано з великого розмаїття джерел,

вичерпний перелік яких міститься в ч. 2 ст. 65 КПК, і тільки шляхом провадження близько дюжини найрізноманітніших слідчих і судових дій, то формування сукупності доказів виступає як наслідок суворого і неухильного додержання всіма органами, що ведуть процес, чинного кримінально-процесуального законодавства. З огляду на це слід визнати, що встановлення тих чи інших обставин справи на основі поодиноких доказів, так само як і ухвалення кримінально-процесуальних рішень без необхідної та достатньої для цього сукупності доказів є порушенням закону про всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи, які законодавець відносить до істотних і тому таких, що спричиняють скасування або зміну вироку (ст.ст. 367, 370 КПК).

Такі правові основи формування сукупності доказів у кримінальному процесі, без наявності яких забезпечити однакове і ефективне вирішення завдань кримінального процесу неможливо.

3. Гносеологічні основи формування сукупності доказів у кримінальному процесі віддзеркалюють специфіку пізнання всього різноманіття обставин вчиненого злочину, що у своїй єдності утворюють предмет доказування по кримінальній справі. Оскільки відповідно до закону (ст.ст. 64, 23 КПК) названий предмет є багатоелементним, остільки вже одна ця обставина визначає специфіку підходу дослідника до його пізнання.

З гносеологічної точки зору всі елементи предмета доказування повинні розглядатися як відповідна його сторона, що підлягає дослідженню на основі доказів, що відносяться до нього. На це слід звернути особливу увагу, оскільки виконання в кримінальному процесі вимоги **всебічності** дослідження обставин вчиненого злочину припускає адекватне розуміння і раціональне виділення сторони розглядуваного предмета. Отже, як сторона в структурі цього предмета виступає кожен із його елементів, що у своїй єдності утворюють структуру предмета доказування. Але кожний з названих елементів також є цілісним утворенням і, як і інші елементи, теж складається із сукупності взаємопов'язаних обставин. Наприклад, такий елемент предмета доказування, як подія злочину, включає в себе час, місце, спосіб та інші обставини вчиненого злочину (п.1 ст. 64 КПК).

Також поліструктурні елементи предмета доказування, що, природно, можна було б проілюструвати на конкретних прикладах, але і сказаного цілком досить для висновку про складений і у той же час цілісний характер як предмета доказування, так і скла-

дових його елементів. Тому не тільки кожен елемент предмета доказування є стороною в процесі пізнання, але такими є і ті обставини, що утворюють структуру кожного окремо взятого елемента. Так виникає розуміння багатобічності предмета доказування, що дуже важливо для реалізації в кримінальному процесі вимоги всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин вчиненого злочину в процесі провадження по кримінальній справі. У зв'язку з викладеним для реалізації всебічності, повноти та об'єктивності дослідження предмета доказування вивченню по кожній справі підлягає не тільки конкретна кількість утворюючих його елементів, а й характер зв'язків між ними. Останній відображає якісну визначеність як окремих елементів, так і предмета доказування в цілому. Як видно, поняття багатобічності хоча зовні акцентує увагу на кількісному аспекті сторін предмета доказування, але при цьому відображає і якісну визначеність названого предмета. І це важливо, тому що без з'ясування всіх аспектів явища, що розглядається, не можна дати характеристику **всебічності** дослідження. При вирішенні цього питання слід виходити з того, що «окреме буття (предмет, явище etc.) є (лише) одна сторона ідеї (істини). Для істини потрібні ще інші сторони дійсності, які теж лише здаються самостійними та окремими (*besonders für sich bestehende*). Лише в їх сукупності (*zusammen*) і в їх *в і д н о ш е н н і* (*Beziehung*) реалізується істина... С у к у п н і с т ь усіх сторін явища, дійсності і їх (взаємо) *в і д н о ш е н н я* — ось з чого складається істина»¹.

З наведених методологічних положень випливає, що **всебічність** дослідження припускає глибоке вивчення всієї сукупності обставин, що належить до справи, їх сторін, реально існуючих між ними зв'язків і взаємозалежностей. Як видно, з функціональної точки зору всебічність означає певний підхід дослідника до пізнання досліджуваних явищ. Цей підхід повинен у кінцевому рахунку привести до **повного**, без винятку, а відтак і до вичерпного пізнання всіх наявних, тобто реально властивих даному діянню, сторін, у їх об'єктивному взаємозв'язку і взаємозалежності. Оскільки дане завдання вирішується на основі доказів, то саме такий підхід обумовлює формування сукупності доказів по кожній кримінальній справі. І це дійсно так, оскільки достовірно встановлено, що «факти, коли взяти їх в їх *цілому*, в їх *зв'язку*, не тільки

¹ Ленін В. І. Повн. збір. тв. — Т. 29. — С. 164—165.

«уперта», а й безумовно доказова річ. Фактики, коли вони беруться поза цілим, поза зв'язком, коли вони уривчасті і довільні, є саме іграшкою або чимсь ще гіршим... Висновок звідси ясний: треба спробувати встановити такий фундамент з точних і безперечних фактів, на який можна було б спиратися, з яких можна було б перше-ліпше з тих «загальних» або «примірних» міркувань, якими так безмірно зловживають ... в наші дні. Щоб це був справді фундамент, треба брати не окремі факти, а *всю сукупність* фактів, які стосуються даного питання, *без єдиного винятку...*¹ Тільки при такому підході можна забезпечити всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин вчиненого злочину, досягнення істини і вирішення на її основі всієї сукупності окремих, а в кінцевому рахунку і загальних завдань кримінального процесу.

4. Сутнісні ознаки сукупності доказів. Сутність будь-якого предмета, у тому числі сукупності доказів, проявляється через систему притаманних йому ознак. Слід, однак, зауважити, що не всі ознаки, які входять до зазначеної системи, є за своїм значенням однаковими. Одні з них відображають те, що в структурі сукупності доказів є істотним, тобто її сутнісні риси. Інші — те, що лежить на поверхні і не відображає іманентно властиві сукупності доказів ознаки. Перші з них є істотними, тобто такими, які необхідно належать предмету і без них даний предмет існувати не може. Саме такі ознаки виражають корінну природу сукупності доказів і тим самим відрізняють її від сукупності іншого роду². Другі, на відміну від перших, є неістотними. Нас, зрозуміло, цікавлять перші, тобто істотні ознаки сукупності доказів. Саме через них сутність з'являється досліднику і тільки через такого роду ознаки можна не тільки виявити, а й відобразити сутність сукупності доказів у кримінальному процесі.

Як зазначалося, в основі розуміння сутності сукупності доказів лежить уявлення про діалектичну обумовленість усього різноманіття ознак сукупності відповідними властивостями предмета доказування. Враховуючи розробленість основних проблем предмета доказування в сучасній процесуальній літературі і обмеженість обсягу даної роботи, зупинимося на тих питаннях, що дозволяють виявити істотні (а отже, і сутнісні) ознаки сукупності доказів.

¹ *Ленін В. І.* Повн. зібр. тв. — Т. 30. — С. 330–331.

² Див.: *Кондаков Н. Н.* Логический словарь-справочник. — М., 1975. — С. 278.

Відомо, що предмет доказування складається із сукупності взаємопов'язаних обставин, що підлягають установленню по кожній кримінальній справі. Їх встановлення здійснюється на основі відповідних фактичних даних, одержаних з певних джерел і неодмінно в установленому законом порядку. Тому першою ознакою, що виражає сутність сукупності доказів, слід назвати її фактуальний характер.

У будь-якій кримінальній справі розглядувана сукупність складається з безлічі фактичних даних, що так само, як і відображувані ними елементи предмета доказування, перебувають у взаємозв'язку, а відтак, і у взаємозалежності. Тому слід звернути увагу на множинний склад сукупності доказів, на те, що вона являє собою відповідне об'єднання фактичних даних, що вказує на її інтегральний характер. Цю істотну ознаку сукупності слід виділити особливо, бо без реальної здатності поєднувати конкретну множину фактичних даних у певну єдність остання не може розглядатися як сукупність доказів по конкретній кримінальній справі. Як видно, у кожній кримінальній справі доказ як «окреме не існує інакше як у тому зв'язку, який веде до загального»¹, тобто до сукупності доказів.

Сукупність доказів поєднує у своєму складі не будь-які фактичні дані, а тільки ті, що стосуються конкретної кримінальної справи і одержані в установленому законом порядку. Інакше кажучи, йдеться про сукупність відносних і допустимих доказів. У своїй єдності вони характеризують ще один аспект сутності розглядуваної сукупності. Більш того, зазначені властивості надають сукупності доказів закономірного, а не випадкового характеру. Отже, об'єктивність сукупності доказів обумовлюється реальним існуванням тієї безлічі доказів, що у своїй єдності утворюють дану сукупність. Зауважимо далі, що реальний характер зазначеного об'єднання доказів визначається не тільки змістовною (сутнісною) стороною фактичних даних, що входять до сукупності. Якщо розглядати останню з погляду форми, то ми теж можемо простежити її реальний характер.

Будь-який доказ, що входить до сукупності як один з елементів множини, може розглядатися як такий лише в тому випадку, якщо його одержано з установленого законом джерела і він знайшов при цьому своє закріплення в передбаченій законом

¹ *Ленін В. І.* Повн. збір. тв. — Т. 29. — С. 300.

процесуальній формі. Розмаїття форм закріплення доказів зайвий раз свідчить про реальність самої сукупності, що поєднує певну безліч доказів. Тут, однак, слід підкреслити одну дуже істотну обставину: сукупність як об'єднання реально існуючої множини доказів, на відміну від окремих її елементів, кожний з яких має певну процесуальну форму, сама такої єдиної встановленої законом процесуальної форми не має. Проте це не означає, що та чи інша множина доказів перебуває (чи існує) в якомусь безформному стані. За формою сукупність доказів являє собою різноманіття взаємопов'язаних доказів, кожен з яких займає своє, власне тільки йому місце в їх загальній системі, визначаючи доказові можливості, інформаційну силу окремих фактичних даних і всієї їх множини. У зв'язку з цим слід сказати: наскільки складною є структура сукупності доказів за своїм змістом, настільки складною є структура її власної форми. Але саме так, як сам доказ, що має певну процесуальну форму, тісно пов'язаний з іншим доказом, що має свою процесуальну форму, так, власне, процесуальні форми різних доказів, поєднаних у сукупність, тісно пов'язані і взаємодіють між собою.

У складі сукупності є різні як за якістю, так і за своїм призначенням докази. Досить нагадати, що до неї можуть входити як обвинувальні, так і виправдувальні докази, первісні і похідні, прямі і непрямі (так само як й інші), щоб зробити правильний висновок про комплексний характер сукупності доказів.

При всім розмаїтті доказів, що входять у конкретну сукупність, остання за своєю якісною і кількісною визначеністю є цілісною, а відтак, і завершеною системою доказів. Цілісний характер сукупності доказів обумовлюється цілісністю предмета доказування. Якщо відповідна сукупність достовірно встановлює весь предмет доказування, то вона має бути такою ж завершеною і цілісною, як і відображуваний нею предмет доказування, інакше виконати своє функціональне призначення зазначена сукупність не може.

Можливість розгляду сукупності доказів як цілісної доказової системи зумовлюється вичерпним установленням всіх доказів, що належать до даного предмета, які утворюють вичерпну множину, що у кінцевому рахунку дозволяє встановити істину, прийняти правильне рішення в справі.

Цілісність і завершеність сукупності доказів є вираженням її системного характеру. Якщо система являє собою «комплекс елементів, що перебувають у взаємодії» чи «об'єднання певної множини

в єдине і чітко розмежоване ціле, елементи якого стосовно цілого та інших частин посідають відповідне їм місце»¹, то неважко знайти всі перелічені системні ознаки в складі сукупності доказів.

Дійсно, кожна сукупність доказів складається з комплексу елементів, що перебувають у взаємодії як між собою, так і з предметом доказування. Всі вони мають певну автономність і тому досить чітко відокремлені один від одного. Подібно до того, як елементи предмета доказування відокремлені один від одного, точно так розмежовані докази та їх відповідні об'єднання в складі загальної сукупності доказів. Системний характер останньої відображає закономірний зв'язок доказів, що утворюють сукупність, свідчить про їх взаємозумовленість, єдине функціональне призначення щодо встановлюваного ними предмета доказування. Важливо при цьому зазначити, що розглядувана сукупність є відкритою доказовою системою, що дозволяє при додержанні встановленого законом порядку ввести до її складу нові фактичні дані, тобто докази. Головне — додержання процесуального порядку їх введення в кримінальний процес. Зробити це можна, по-перше, якщо провадження в справі не завершено; по-друге, фактичні дані виявлено і зафіксовано в процесі провадження в справі за допомогою спеціальних процесуальних засобів, що мають назву слідчих (чи судових) дій; по-третє, це здійснено компетентними в тому посадовими особами, що ведуть процес на конкретному етапі провадження тієї чи іншої стадії. Слід при цьому підкреслити, що при відкритому характері сукупності доказів вона як специфічна інформаційна система має володіти, і на ділі володіє, такою важливою властивістю, як функціональна стабільність, або, що те ж саме, — інформаційно-евристичною і логіко-засвідчуваною стійкістю.

Стабільність припускає сталість складу сукупності, за наявності якої вона зберігає певні доказові можливості достовірно встановлювати шукані обставини в справі. Ця властивість сукупності виконує істотну функціональну роль у загальній структурі процесу доказування, оскільки саме вона зумовлює стабільність прийнятих на її основі процесуальних рішень (наприклад, вирок суду).

Кожне системне утворення має відповідну структуру. Сукупність доказів також має власну структуру. Вона визначається різноманіттям доказів і існуючими між ними зв'язками. З них же

¹ Философский словарь. — М., 1961. — С. 320.

складається і сама система сукупності доказів. Тому відмежування системи і структури взагалі (і сукупності доказів, зокрема) завжди становить певну складність. Звертаючи увагу на цю обставину, А. Уледов пише: «Поняття «система» і «структура» близькі за своїм значенням, але не тотожні. Якщо система є сукупність елементів і зв'язків між ними, то структура виражає головним чином зв'язки між елементами, є способом існування елементів системи»¹. Інакше кажучи, під структурою сукупності доказів слід розуміти закон зв'язку елементів, що утворюють дане ціле з тільки йому властивою новою якісною визначеністю.

Зв'язок зазначених елементів дуже різноманітний і тому складний. Складною є й структура сукупності доказів, визначення якої можливе лише на основі реалізації спеціального аналітичного підходу.

Оскільки спосіб зв'язку і взаємодії доказів багато в чому залежить від складу сукупності, то останній має визнаватися істотним, а тому й основним компонентом розглядуваної доказової системи. Саме склад сукупності і відповідний порядок взаємозв'язку і взаємодії доказів ускладнюють структуру як загальної, так і окремої сукупності доказів. Звідси очевидно, що складність сукупності як доказової системи зумовлюється наявністю відповідної структури. Тому ми розділяємо думку А. Койокіна і услід за ним «називатимемо інформаційну систему (незалежно від її призначення) складною, якщо до її істотних параметрів належить структура»¹.

Оскільки сукупність доказів завжди є особливо структурованим утворенням, можна стверджувати, що складність являє собою об'єктивну властивість, іманентно притаманну сукупності доказів. При цьому зауважимо, що складний характер сукупності пояснюється: 1) складністю предмета доказування; 2) великою кількістю і розмаїтістю зв'язків доказів як із предметом доказування, так і між собою; 3) їх розбіжністю в якісній визначеності і силі доказових можливостей.

Складність як властивість сукупності доказів з'являється в справі не відразу, а накопичується поступово в загальній системі процесуальних стадій у тій послідовності, в якій здійснюється провадження у кримінальній справі і відбувається формування сукупності доказів.

¹ Уледов А. К. Духовная жизнь общества. — М., 1980. — С. 46.

² Шастова Г. А., Кошкин А. Н. Выбор и оптимизация структуры информационных систем. — М., 1972. — С. 227.

Сукупність формується з окремих доказів. Кожний з них має певну силу, іменовану валентністю¹. Розбіжність доказових можливостей окремих фактичних даних обумовлює різну валентність не тільки окремих доказів, а й тієї сукупності, що вони утворюють. Оскільки в складі сукупності поєднується сила всіх окремих доказів, то слід говорити про самостійну об'єднану валентність (доказову силу) сукупності доказів.

Відображаючи обмеженість діапазону дії окремого доказу, слід підкреслити граничні (чи кінцеві) його можливості. З розглядуваної точки зору формування сукупності доказів являє собою процес нагромадження і в той же час об'єднання можливостей окремих доказів з метою збільшення їх взаємних можливостей. Зрозуміло, що сукупні (тобто об'єднані чи інтегральні) можливості доказів завжди вище за їх індивідуальні можливості, що дозволяє говорити про полівалентність сукупності доказів.

Важливо, однак, підкреслити, що полівалентність сукупності доказів не зводиться до суми можливостей її окремих елементів. Доказові можливості сукупності вищі за суму можливостей окремих доказів настільки, наскільки збільшується сила окремого доказу в результаті його взаємодії з іншими доказами. Звідси — виникнення підвищеної доказової сили, а відтак, і результативності сукупності доказів, її інформаційна надійність у встановленні предмета доказування, у прийнятті на її основі системи вихідних, проміжних і кінцевих (чи підсумкових) рішень.

На закінчення слід підкреслити, що кожна з розглянутих ознак сукупності доказів не існує окремо, без зв'язку з іншими, у тому числі неістотними її ознаками. Зрозуміло, що і ті й інші лише у своїй єдності зумовлюють її якісну визначеність і тому їх розгляд може дати вичерпну характеристику сукупності доказів. Але в цьому немає об'єктивної необхідності, оскільки для цілей цього дослідження цілком достатньо розглянути лише істотні ознаки для того, щоб з достатньою повнотою виявити основні найбільш загальні риси сукупності доказів і на цій основі дати підсумкове визначення її поняття.

Відображаючи систему розглянутих ознак, під сукупністю доказів слід розуміти особливим чином організоване об'єднання всієї множини відносних і допустимих до кримінальної справи

¹ Див.: Кондаков Н. Н. Логический словарь-справочник. — М., 1975. — С. 79; Словарь иностранных слов. — М., 1964. — С. 122.

доказів, які утворюють стабільну структуру, що забезпечує адекватне відображення всіх елементів предмета доказування, прийняття обґрунтованих рішень у кримінальній справі.

Надійшла до редколегії 12.01.04

Б. Головкін, кандидат юридичних наук
(НЮА України)

Типологія сімейно-побутових насильницьких злочинців

Типологія становить один із методів наукового пізнання, який полягає в розчленуванні сукупності об'єктів, що вивчаються, на певні класи і створенні образу-представника класу об'єктів¹. Типологія фіксує те головне, без чого немає і не може бути особистості злочинця, розкриває внутрішні стійкі зв'язки між суттєвими ознаками і тим самим сприяє виявленню закономірностей, властивих злочинцю як типу². Створена в результаті типологізації сукупність являє собою певну систему елементів, що характеризуються внутрішньою єдністю, мають єдину особливу властивість, за якою утворюється соціальна група³. Проведення типології злочинців має важливе науково-практичне значення, оскільки, виходячи з неї, можна судити про дійсні причини злочинної поведінки, здійснювати кримінологічні прогнози, справляти пенітенціарний вплив на засуджених, розробляти конкретні попереджувальні заходи.

Побудова типології злочинців здійснюється на базі групувальної ознаки. У кримінології такими загальноновизнаними критеріями є характер антисуспільної спрямованості поведінки і глибина та стійкість антисуспільних поглядів і установок⁴. Окремі кри-

¹ Див.: Самовичев Е. Г. Убийство (психологические аспекты преступления и наказания). — М., 1988. — С. 26.

² Див.: Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. — Горький, 1974. — С. 55.

³ Див.: Закалюк А. П. Проблемы социальной типологии личности правонарушителя и преступника // Проблемы изучения личности правонарушителя. — М., 1984. — С. 6.

⁴ Див.: Личность преступника и типология преступников // Соц. законность. — 1973. — № 3. — С. 19–24.